

Wendy Holden

Auschwitzin

opettaja

Suomentanut Ari Vääntänen

LIKE

Rainer Maria Rilken runon on suomentanut Eve Rehn.

Englanninkielinen alkuteos: *The Teacher of Auschwitz*

Copyright © Wendy Holden 2025

Originally published in the English language in the UK by Bonnier
Zaffre, an imprint of Bonnier Books UK Limited, London.

The moral rights of the Author have been asserted.

Suomenkielinen laitos © Like Kustannus /
Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-52019-1

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

*Omistettu Zuzana Růžickové,
joka ensimmäisenä kertoi minulle Fredystä.*

Alkusanat

Tämä on tarina merkittävästä ihmisestä, jonka loiste valaisi eräitä holokaustin synkimmistä loukoista.

Kirja perustuu ankaraan tutkimustyöhön. Jotkut kohtaukset ja hahmot on luotu kerronnallisiin ja draamallisiin tarkoituksiin, mutta tapahtumien aikajana on uskollinen asiakirjoille.

*Ihmistä ei ole unohdettu ennen kuin
hänen nimensä on unohdettu.*

Talmud

Esipuhe

Minun nimeni on Alfred Hirsch, vaikkakin ystävät kutsuvat minua Fredyksi. Ole niin kiltti ja muista minun nimeni. Sana "hirsch" tarkoittaa saksan kielessä saksanhirveä, ja niin kuin peura minä olen paennut suuren osan elämäni.

Tänään Fredy Hirschin metsästys päättyy kuolemaan. En pelkää oman henkeni vaan huostassani olevien lasten puolesta. Olen keskittynyt pelkästään heihin siitä lähtien, kun maailma syttyi palamaan, ja minua puistattaa ajatella, miten heidän saattaa käydä.

Minun nimeni on Fredy Hirsch. Olen kaksikymmentäkahdeksanvuotias. Olen opettaja. Olen haaveilija. En ole pelkkä numero. Eikä minua tunnista myöskään keltaisesta kolmiosta, jota minut on pakotettu kantamaan.

Minun nimeni on Fredy Hirsch. Olen kamppaillut säilyttääkseni normaaliuden ja kunnollisuuden rippeet tässä helvetillisessä maailmassa. Olen rakastanut ja nauranut ja itkenyt ja miltei kuollut tuhat kertaa.

Minun nimeni on Fredy Hirsch. Minä olen hyvä mies. Ole niin kiltti ja muista minun nimeni...

1

Syyskuu 1943

”*ALLE RAUS! RAUS!*” Pistimillä varustetuilla kivääreillä aseistautuneet natsit karjuivat meitä tulemaan ulos heti, kun juna-vaunujen raskaat ovet liukuivat auki. Pahanhajuiseen vaunuun tulvahtanut ilma pyörrytti meitä. Sotakoirien suut vaahtosivat, kun ne tempoilivat hihnnoissaan ja syöksähtelivät meitä kohti kuin purrakseen.

Ylempi SS-upseeri mulkoili meitä, kun kiiruhdimme silmiämme siristellen ja nieleskellen kohti aamuaurinkoa ja anelimme vettä. ”*Voda! Wasser, bitte!*” Meitä työnnettiin takaa ja kiskottiin edestä, joten hyppäsimme tai polvien pettäessä putosimme alas maahan, jossa ei ollut tarjolla vettä vaan helvetillistä kaaosta.

Olimme lähteneet getostamme Tšekkoslovakiassa kolme tus-kallista päivää ja yötä aiemmin ja lopultakin tulleet määränpäähämme. Epätoivoisen ja klaustrofobisen matkan aikana meidän piti tehdä tarpeemme seisten niille sijoillemme, ihmisten itkiessä tai takertuessa hiljaa toisiinsa ympärillämme. Vanhat ihmiset kuolivat. Äidit lauloivat kehtolauluja parkuville vauvoille ja aikuiset menettivät järkensä.

Kun inhottava teräspyörien päälle nostettu ruumisarkku kolisteli eteenpäin, koetin parhaani mukaan pitää lasten ajatukset muualla kertomalla tarinoita ja laulamalla lauluja, mutta vain muutamat arvostivat yrityksiäni. Lopulta luovuin siitä, kun eräs vanha rouva alkoi kiljua ”Ole hiljaa! Ole nyt vain hiljaa!”

Junamme hidasti ja pysähtyi monta kertaa ja ajoi sivuraiteelle päästääkseen vauhdilla kulkevat armeijan tavarajunat ohitse. Ihmiset seisoivat vuorotellen ikkunan äärellä lukemassa asemien kylttejä ja huutelivat ”Nyt ollaan Kolinissa!” tai ”Nyt lähestytään Olomoucia!” Jokaisen kaupungin nimi sai ihmiset itkemään noiden paikkojen perään, tai sitten he surivat kadonneita ja kuolleita sukulaisiaan.

Kun kuului pahaenteinen huuto ”Ylitimme juuri Puolan rajan”, vaunussa tuli kauhean hiljaista. Olivatpa asiat olleet miten huonosti tahansa, olimme sentään olleet maassa, jonka tunsimme ja jota rakastimme. Ja silti matkamme jatkui.

Kun juna lopulta nytkähti pysähdyksiin ja kuulimme saksalaisten äänet, joku huusi: ”Täällä on valtava leiri. Vartiotorneja ja aitoja on joka puolella.”

Ennen kuin ehdimme sisäistää sen kaiken, me putoilimme ulos vaunuista, ja miehet, joiden päät oli ajeltu ja joilla oli nuijia ja bambukeppejä, työntelivät meitä seisomaan rivissä. Heidän vaatteensa näyttivät karkeasta puuvillakankaasta tehdyiltä siniharmaaraidallisilta pyjamilta. Kaikki matkatavarat jätettiin vau-nuihin, samoin kuin niiden ihmisten ruumiit, jotka eivät olleet selviytyneet.

Miehet, naiset ja lapset lastattiin kuorma-autoihin ja ajettiin vähän matkan päähän, ja siellä meidät johdatettiin piikkilankakäytävään, joka vei kohti karulla maalla seisovaa yksinäistä rakennusta. Olimme yhä janosta surkeina ja raajamme olivat matkasta jäykät, mutta meidät pantiin marssimaan tahdissa.

Teini-ikäinen seuralaiseni Miloš ja muutama lapsi, jotka olin onnistunut pitämään luonani, pysyttelivät kiinni kyljessäni ja katselivat pelokkaina puisten jalkojen päälle rakennettuja uhkaavia vartiotorneja. Jokaisessa oli sotilaita ja konekivääriä.

”Minne meitä viedään?” kysyi orpo nimeltä Tomáš, jonka ääni oli yhtä pieni kuin hän itsekin.

”Varmaankin käsiteltäviksi ja rekisteröitäviksi”, minä sanoin pelko ääntäni sabotoiden.

Olimme olleet leirissä alle varttitunnin, kun huomasimme ensi kertaa sairaalloisen löyhkän, jonka kaltaista emme olleet ennen haistaneet. Se oli musertavan voimakas, miltei kuin eläimen haju, mutta siinä oli myös jotain kärventyneen kitkerää. Kaukana edessäpäin oli kaksi valtavaa, kapenevaa savupiippua, ja toisesta syöksyi ulos kaksimetrisiä liekkejä sekä paksuja mustia savukiehkuroita. Isoja tuhahiutaleita laskeutui ympärillemme kuin lunta.

”Mitä ihmettä ne paistavat?” vierelläni ollut mies kysyi ja nyrpisti nenäänsä sairaalle hajulle, joka tarttui kurkkuun. ”Mitä se lieneekin, se haisee pilaantuneelta.”

Yksi meitä paimentaneista raitavaatteisista miehistä mutisi: ”Sellaistahan mätä liha yleensä on.” Luulin, että hän viittasi leirin huonoon ruokaan.

Kun saavuimme heidän saunaksi kutsumansa rakennuksen eteen, SS-upseeri huusi: ”*Zieh alle Deine Kleidung aus!*”

Käänsin sen niille, jotka eivät ymmärtäneet: ”Hän käskee meidän riisua kaikki vaatteemme.” ”Mitä, kaikkiko?” moni kysyi kauhistuneena. Muutama nainen yritti juosta pakoon, mutta heitä lyötiin kiväärinperillä tai heidät paiskattiin maahan.

Kumarruin muka riisumaan saappaitani ja irrotin nopeasti pillini narustaan. Sujautin sen suuhuni ja rukoilin, että saisin pidettyä viimeisen ja arvokkaimman omaisuuteni. ”Jos joudut

vaikeuksiin, voit kutsua apua puhaltamalla siihen, Fredy”, oli rakas enoni Alfred sanonut minulle joskus elinikä sitten. Nyt toivoin voivani kutsua apua.

Kaikkialla ympärilläni ihmiset riisuutuivat nolistuneina. Miloš ja minä autoimme pieniä ottamaan vaatteensa pois. Olimme alasti ja värisimme häpeissämme, kun jonotimme ilmeettömien virkailijoiden käsiteltäviksi. He ottivat ylös numeromme ja ammattimme ja määräsivät jokaisen allekirjoittamaan ja päiväämään jonkin paperin. Kaavakkeet otettiin pois niin nopeasti, että en ehtinyt kunnolla lukea, mitä allekirjoitin, mutta näin niissä lukevan jotakin sellaista, että hyväksyn saamani tuomion ”epäsaksalaiseen toimintaan” osallistumisesta. Näin myös koodin SB6.

Meidät työnnettiin yhteissuihkuun, ja mies- ja naispuoliset SS-upseerit katselivat meitä ratsupiiskat käsissään. Pidin Milošin ja muut lähelläni, pakottauduin hengittämään hitaasti ja syvään, tuijotin suihkuja ja vakuuttelin itselleni, että ei niistä kaikista tullut myrkyllistä kaasua.

”Miettikää, muutaman minuutin päästä olemme taas puhkaita”, sanoin lapsille. Heidän pelokkaat silmänsä toivat mieleeni sen, kun lapsena olin töissä isäni teurastamossa. Olin pohtinut silloin, olisinko yhtä peloissani kuin teuraaksi vietävät eläimet, kun oma aikani koittaisi. Muisto sai sieluni vapisemaan.

Ylhäältä norui haaleaa vettä. Niin kuin kaikki muutkin minä avasin suuni kuin linnunpoika, jotta voisin sammuttaa kauhean janoni, mutta aloin sylkeä ja yskiä heti, kun juomakelvoton neste valui kurkkuuni.

Saippuaa ei ollut, ja saimme alle minuutin aikaa huuhtoa itseltämme vaunun löyhkän ennen kuin meidät tuupittiin ulos huoneesta yhä märkinä. Pyyhkeitä ei ollut. Joukko naispuolisia vankeja, joiden päät oli ajeltu, seisoi valtavien sekalaisten vaatepinojen äärellä ja viskoi meille asusteita koosta piittaamatta.

Mietin, miksi meille ei annettu samanlaisia raidallisia univormuja kuin muille vangeille, kun minulle heitettiin jokin naisten työleninkiä muistuttanut vaate. Vilkuilin ympärilleni ja vaihdoin sen löysiin roikkuviin housuihin, jotka lähelläni seissyt tyttö oli saanut. Seuraavaksi sain rumat puukengät ja liian ison vihreän metsästystyylinen takin, jonka taskuun laitoin pillini.

”Varmista, että kaikilla lapsilla on kengät ja lämmintä vaatetta, Miloš”, minä ohjeistin laittaessani takin tarvitsevan teinin harteille ennen kuin saatoin muut seuraavaan jonoon tietämättä, mihin se vei. Kun olimme edenneet lähelle jonon kärkeä, näin, että vanki toisensa jälkeen tatuotoitiin. Miehet pistelivät heidän käsivarsiaan likaisilla neuloilla.

”En halua, että pistetään!” Tomáš parkui. Hänen kyyneleensä valuivat suurina ja vuolaina, kun hän takertui jalkaani.

”En minäkään!” itkivät muut ajatuksesta kauhistuneina.

Yritin epätoivoisesti rauhoittaa heitä ja sanoin: ”Ei se satu yhtään ja se menee ohi tosi nopeasti. Ajatelkaa, että sitten teillä on jotakin näytettävää kavereille ja perheelle, kun sota loppuu. Siitä tulee ikioma numeronne, jollaista ei ole muilla.”

Pieni osa minusta tunsu salaa helpotusta. En uskonut, että natsit vaivautuisivat tatuoimaan meitä, jos he aikoisivat murhata meidät. Muutama muu reagoi samoin, mutta silti he seisoivat jonossa nyyhkyttäen ja vapisten. Kuulin, kun joku mies edessäpäin kysyi: ”Mikä tämä paikka oikein on? Mitä meille tapahtuu täällä?” Sitten vartija löi häntä kasvoihin ja huusi ”*Ruhig Sein!*”, käski miestä olemaan vaiti.

Kun vartija asteli pois, vanhempi tatuoiija sanoi miehelle: ”Te olette Auschwitzissa.”

Ajatukseni lensivät ja yritin ymmärtää, mitä hän oli sanonut. Saksan kielessä ”aus” tarkoittaa ”ulos jostakin” ja ”schwitzen” merkitsee hikeä. Me olimme työleirillä. Vai oliko nimi sittenkin puo-

laa? Oli miten oli, minusta tuntui oudolta, etten ollut koskaan kuullut sitä sanaa, vaikka olin ollut natsien vankina jo vuosia.

Katselin ympärilläni ja etsin turtuneiden ilmeiden joukosta tuttuja kasvoja. Näin useita, muun muassa Dinah-nimisen nuoren taiteilijan, jonka olin tuntenut Brnossa, sekä kiltin tohtori Hellerin ja hänen perheensä. Ystävääni Leo Janiwitzia tatuoititiin kolmen rivin päässä, hänen kasvonsa olivat kalpeat kuin kalkki. Hän näytti munkilta pitkässä ruskeassa päällystakissaan ja kaukuksettomassa valkoisessa paidassaan.

Kun tuli minun vuoroni, käärin hihani valmiiksi ja tuijotin minut pian merkitsevän vangen kirveellä veistettyjä kasvoja. Julistin uhmakkaalla äänellä, että nimeni on Fredy Hirsch.

”Oletko saksalainen?” kysyi lähellä seissyt vartija ja tökkäsi minua kylkiluihin.

Kun nyökkäsin, hän tiuskaisi: ”Saksalaisten ei tarvitse. Astu sivuun.” Sitten hän kääntyi viereisen rivin puoleen. Pelkäsin sen tarkoittavan, että minut tapettaisiin. Tuijotin miestä, jolla oli neula valmiina, ja kuiskasin hänelle: ”Missä me olemme?”

Hän hädin tuskin nosti katsettaan tai liikutti huuliaan sanoessaan: ”Auschwitzissa. Paikassa, jossa me kaikki kuolemme.”

2

Joulukuu 1941, Terezín, Tšekkoslovakia

Takkeihin ja huiveihin kääriytyneiden, pareittain jutustelevien lasten kiemurteleva jono marssi kohti lastentarhaa ja jätti lumeen pieniä jalanjälkiä. He olivat punaposkisia ja pitivät toisiaan kädestä eivätkä vaikuttaneet tietävän mitään maailman julmuuksista.

Olin pysähtynyt katselemaan heidän ohikulkuaan ja minulta pääsi huuto, kun takaraivooni iskeytyi yhtäkkiä kiväärinperä, joka kaatoi minut kuin puun. ”*Bewegen, Juden!*” SS-upseeri karjui minua liikkumaan ja toinen painoi kiväärinpiipun rintaani vasten. Henki salpautuneena kompuroin jaloilleni ja mukautin vauhtini toisten vankien askeliin, kun marssimme pois rautatieasemalta.

Kosketin niskaani ja huomasin vuotavani verta. Kaksi lapsista oli pysähtynyt niille sijoilleen sen nähdessään. Hymyilin ja nostin kättä, joka ei ollut veressä, ja muodostin suullani sanat ”olen kunnossa” ennen kuin muistin, että he puhuivat eri kieltä kuin minä.

Iloisten taaperoiden näkeminen valoi minuun heikkoa toivoa. He olivat ensimmäiset näkemäni asukkaat Terezínin varuskunta-

kaupungissa kuudenkymmenen kilometrin päässä Prahasta pohjoiseen. Kaupunkiin oli rakennettu uusi getto, jolle natsit olivat antaneet nimeksi Theresienstadt, ja nyt siitä tulisi uusi kotini. En ollut varma, mitä odottaa, kun kuljimme kaupungin kaarevan pääportin läpi, mutta tuntui lohduttavalta nähdä lapsia.

Toivonkipinä sammui heti nähdessäni, missä yöpyisin. Armeijan rakennukset, joihin meidät vietiin, olivat olleet hylättyinä vuosikymmeniä. Niissä ei ollut lämpöä, pesutiloja tai sänkyjä. Eikä siellä ollut myöskään lämmintä ruokaa, jota meille oli luvattu.

Koska tiesin, miten paljon töitä geton valmisteleminen edellytti, tarjosin heti palveluksiani Jakob Edelsteinille, juutalaisten vanhimpien neuvoston johtajalle ja ihailemalleni visionääriille. Hän oli 38-vuotias, minua kolmetoista vuotta vanhempi väsymätön johtaja, joka minun tapaani unelmoi turvapaikasta, jossa jokainen juutalaislapsi säästyisi vainolta.

”Ai, siinähan sinä olet, Jakob”, minä sanoin, kun löysin hänet asettumasta taloksi yhdessä suuremmista parakeista, jonka nimi oli Magdeburg. Se reunusti kaikista neljästä suunnasta valtavaa kenttää, jota käytettiin armeijan sulkeisiin. Olin iloinen löytäessäni taas hänet, sillä hän oli ennenkin antanut minulle vastuullisia tehtäviä, joten vastasin: ”Kerro vain, mitä voin tehdä.”

Jakob oli paksunaamainen mies, jolla oli pyöreät silmälasit. Hän seiso i pakkauslaatikoiden ja papereiden keskellä, nauroi kolkosti ja sanoi: ”Fredy, useimmat tulevat pyytämään minulta apua eivätkä tarjoamaan sitä, joten siunausta sinulle. Mutta mistä tässä aloittaisi?”

”No, nähdäkseni rakennuksissa on syöpäläisiä ja monet taloista ovat olleet tyhji llään jo vuosia. Mikä tämä paikka oikein on?”

”Alun perin tämä oli linnoitus, jonka keisari Joosef II rakennutti puolitoista vuosisataa sitten puolustautuakseen preussilaisia vastaan. Ironista kyllä, sen kahdeksankulmainen muoto muistut-

taa Daavidin tähteä. On tyypillistä natsseille pitää sellaista huvittavana.”

”Entä se punainen tiilirakennus, jonka näimme joen vastarannalla, kun tulimme tänne?”

”Se on Pieni linnoitus, Gestapon vankila ja SS:n kotipesä. Kukaan ei tiedä, kuinka monta poliittista vankia ja vastarintaliikkeen jäsentä sinne on vangittu kidutettavaksi sen jälkeen, kun saksalaiset tulivat. Lukemattomia on tapettu tai lähetetty leireille.”

Minua puistatti. ”Täytyy siis varmistaa, ettei minua lähetetä ikinä sinne.”

”Meille on annettu melkein mahdoton tehtävä muuttaa tämä kaupunki Prahan juutalaisten getoksi”, Jakob sanoi huokaisten. ”Kukaan meistä ei odottanut, että paikka olisi näin huonossa kunnossa, eikä meistä kukaan ole ennen tehnyt mitään tällaista. Vaikka kaupungin uudelleenrakentamista varten perustettuun AK:hon eli *Aufbaukommando* on valittu 1 500 hyväkuntoista nuorta miestä, puuta ei ole tarpeeksi ja vettäkin saa vain alkeellisista, saastuneista kaivoista.”

”Milloin tänne alkaa tulla ihmisiä?”

”Viikon sisällä, joten emme millään ehdi tehdä kaikkea valmiiksi siihen mennessä. Lumen paino on romahduttanut kattoja, ja meidän pitää perustaa keittiöitä, jotka pystyvät ruokkimaan tuhansia ihmisiä, vaikka miehillämme on vaikeuksia perussaniteettitilojen ja sähkön saatavuuden kanssa.”

Pudistin päätäni. ”Miten he odottavat sellaisen ihmismäärän selviytyvän täällä talven yli ilman lämmitystä? Ja juomavesikin on saastunutta. Ja entäpä lapset?”

”Siihen tarvitsen sinua, Fredy”, Jakob sanoi. ”Pestään sinut asutuosastolle. Kukaan ei ole sinua parempi rauhoittamaan järkyttyneitä ja traumatisoituneita ihmisiä. Tiedän, että voin luottaa sinuun tulokkaiden auttamisessa, varsinkin pienten.”

Ensimmäisenä synkeänä yönä en saanut unta. Makasin kaikki vaatteet päällä epätasaisella tiililattialla kosteassa huoneessa. Olin ahtautunut sinne useiden AK:n miesten kanssa, ja he kuorsasivat kuorossa. Minä käytin reppuani tyynynä, makasin alustallani ja katselin, kun hengitykseni nousi pilvenä kohti kattoa. Nousin ylös haaleassa aamunkoitossa ja astuin ulos venyttelemään kankeita raajojani. Kun olin lämmiteltyt juoksemalla paikallani, lähdin yksin kävelylle.

Terezínissä oli ruutukaava, ja jokainen tie johti suurelle keskusaukiolle, jota hallitsi valkoinen kirkko. Sen vieressä seisoi mahtava kaupungintalo, jonka saksalaisten ylin johto oli ottanut haltuunsa. Aukion tuolla puolen oli rähjäisiä, ikkunattomia taloja, jotka toivat mieleeni hampaattomat vanhat ukot. Kävellessäni aukion laidalla huomasin porttien ja vartioasemien määrän ja sijainnin sekä sen, että ne sijaitsivat kymmenen metrin korkuisten jyrkänteiden ja leveiden vallien sisäpuolella, syvän vallihaudan ympäroimänä.

”Täältä ei pakene kuin gaselli”, sanoin Jakobille myöhemmin sinä aamuna, ja hän nauroi.

”Ja minä kun luulin, että sinä olet mestari seiväshypyssä ja korkeushypyssä, Fredy!”

”Olin nuorempana ja parempikuntoisena, kun en ollut vielä elänyt kahta vuotta sota-ajan annoksilla!”

”No, nautihan vapaudestasi, kun vielä voit. Kun karkotetut saapuvat, kaikki, joilla ei ole saattajaa tai kulkulupaa, suljetaan parakkeihin. Me hallinnon edustajat saamme käydä geton ulkopuolella, mutta ei ole mitään takeita, miten pitkään.”

*

”Guten morgen”, huusin iloisesti seisoessani keskellä salia, joka oli tungokseen asti täynnä väkeä. Olin päättänyt, että uudet tulokkaat näkisivät hymyilevän naamani ensimmäisten joukossa. ”Tervetuloa Terezíniin. Minun nimeni on Fredy Hirsch.”

Ne, jotka eivät ymmärtäneet minua, pyysivät muita tulkkaamaan. Voihkin hiljaa mielessäni ja toivoin, että pystyisin puhumaan heille tšekkiä, mutta koska osasin siitä turhauttavasti vain alkeet, puhuin miehitetyssä maassa vihollisen kielellä.

Aivan kuten Jakob oli ennustanut, ensimmäiset juutalaisjunat toivat tuhansia ihmisiä kerrallaan, ja jokaisella oli mukanaan sallitut viisikymmentä Saksan markkaa ja viisikymmentä kiloa tavaraa. Vaikka heillä oli niin vähän tavaraa, oli vaikeaa käsitellä kaikki tulijat, koska jokaiselle piti löytää asuinpaikka.

”Tiedän, että juuri nyt kaikki tuntuu todella hämmentävältä”, minä jatkoin, ”mutta pian teille osoitetaan paikka, jossa voitte nukkua, ja annetaan syötävää.”

Katselin ympärilläni ja näin, että moni oli romahtamaisillaan tarvottuaan kaksi kilometriä lumessa rautatieasemalta gettoon. Ihmiset näyttivät muodottomilta monine vaatekerroksineen. Useimmat lysähtivät matkalaukkujensa päälle heti tultuaan käsittelykortteliin, jota kutsuttiin *Schleusseksi*. He olivat liian väsyneitä ottaakseen enää askeltakaan. He hieroivat särkeviä selkiään ja riisuivat kenkänsä hoitaakseen rakkojaan, ja lapset nyyhkyttivät.

Katselin väkijoukkoa siinä hapettomassa tilassa ja etsin kaiken haavoittuvimpia. Muutamassa minuutissa huomasin pienen pojan, joka seisoj alahuultaan purren sekasorron keskellä. Mieleeni lipui muisto pojasta nimeltä Varpunen, mutta huitaisin sen pois. ”Mikä sinun nimesi on, poika?” minä kysyin. Hän vain tuijotti minua suurilla ruskeilla silmillään, oli liian peloissaan tai uupunut puhuakseen.

”Juotavaa?” minä elehdin, tartuin häntä kädestä ja vein hänet puisen sangon luo. Hän maistoi epäilyttävää gettovettä ensin varovasti, mutta otti sitten kauhasta kiinni kaksi käsin ja joi niin ahnaasti, että vettä valui leualle. Kun olin antanut hänelle vähän punajuurihilloa ja vienyt hänet erään pienen lapsen kanssa liikuneeseen pariskunnan hoteisiin, kuulin kaupungin ruumisvaunun pysähtyvän rakennuksen ulkopuolelle. Se toi lisää elävää lastia, ja minä menin ulos auttamaan niitä, jotka olivat olleet liian heikkoja kävelemään gettoon omin avuin. Koristeellista mustaa vauhua olivat aikoinaan vetäneet sulilla koristellut hevoset. Nyt sitä kiskoivat kuormajuhtaimiset, *Rollwagen Kommandon* miehet, joiden kehot olivat kaarella kuin jouset. Ilmeettöminä he kuljettivat kuolleita ja kuolevia, matkatavaroita, polttopuita ja leipiä, eivätkä he koskaan pesseet kärryä lastin vaihtuessa.

”Tätä tietä, hyvät ihmiset”, minä sanoin iäkkäälle pariskunnalle, kun he kompuroivat sisään. ”Varmistakaa, että teillä on kaikki tavarat mukanne.” Tartuin vanhaa rouvaa käsipuolesta ja katselin hänen tuhkanharmaita kasvojaan, kun hän silmäili näkemäänsä. Hänen vetisissä silmissä näkyi kaipuu siihen, milaista hänen elämänsä oli ennen ollut.

Katsoin, mitä heillä oli mukanaan, ja toivoin, että heitä olisi varoitettu paremmin ennakkoon. He olivat saapuneet paikkaan, jossa ruokaa ja lämpöä ei ollut koskaan riittävästi, ja heillä oli mukanaan liinavaatteita ja hopeita, ei vaatteita tai kattiloita.

Minua pommitettiin joka puolelta kysymyksillä, ja nostin käteni pystyyn ja kuulutin: ”Kun teidät on rekisteröity, teille annetaan henkilökortti ja säännöstelykuponkeja.” Jätin varoitamatta, että kokeneet kädet tulisivat tutkimaan heidän matkatavaransa tarkoin savukkeiden, alkoholin ja lääkkeiden varalta ja että kaikki sellainen takavarikoitaisiin, samoin kuin käteinen ja arvoesineet.

”Koulutettu lääkintähenkilökunta tutkii teistä jokaisen estääkseen tautien leviämisen”, lisäsin. Koska en halunnut aiheuttaa paniikkia, jätin kertomatta, että ne, joilla oli kirppuja tai täitä, ajeltaisiin kovin ottein kaljuiksi ja valeltaisiin desinfiointiaineella, joka panisi heidät yskimään viikoksi.

”Kaikki, joilla on kädentaitoja, pääsevät töihin saman tien, joten olkaa hyvä ja kertokaa, jos voitte avustaa rakentamisessa ja korjauksissa. Tarvitsemme myös kokkeja, siivoojia, lääkäreitä ja sairaanhoitajia.” Koska halusin tietää, ketkä voisivat auttaa minua lasten hoitamisessa, kysyin: ”Onko täällä laulajia, taiteilijoita tai opettajia?” Kun muutama väsynyt käsi nousi, mutkittelin heidän luokseen ja samalla annoin taskustani mustaa gettoleipää nälkäisimmille lapsille.

”Milloin syödään illallista?” muutama äänekäs vaati saada tietää.

”Pian.”

Koska keittiöt olivat hädin tuskin toiminnassa, ”illallinen” tarkoitti leipää ja linssijauhoista tai nauriista tehtyä keittoa sekä kupillista kuumaa vettä, joka maistui etäisesti teeltä tai kahvilta. Mitään muuta he eivät saisi ennen kuin olisi samankaltaisen aamiaisen aika. Puolilta päivin annettaisiin lisää keittoa ja uuniperuna, ja jos heillä olisi onnea, myös nuudeleita, salamia tai vähän hevosenlihaa. Mikään ei vaientaisi geton julminta vihollista, nälkää.

Kuulin meteliä ja kiiruhdin sitä kohti. Vessaan jonottanut laiha teinityttö oli pyörtynyt.

”Kenen lapsi tämä on?” minä kysyin ja kumarruin hänen viereensä. Pidin hänen päätään sylissäni ja otin taskustani hajusuo-
laa. Hän alkoi syljeskellä, palasi vähitellen tolkkuihinsa ja alkoi yskiä niin, että miltei tukehtui. ”No niin, heräsithän sinä”, sanoin hänelle ja hymyilin.

”Isä. Missä isäni on?” tyttö kysyi savunväriset silmät kyyne-
lissä.

”Isäsi asettuu varmaan johonkin miesten parakkiin, lapsikulta. Sunnuntaina saatat päästä käymään hänen luonaan...” Hiljenin hetkeksi ja kysyin: ”Mikä sinun nimesi on?”

”Zuzana”, hän vastasi heikolla äänellä, nousi istumaan ja oikaisi pörröisessä ruskeassa tukassaan ollutta nauhaa.

”*Wie alt bist du?*” kysyin saksaksi. Hän näytti noin yksitoista-vuotiaalta.

”Neljäntoista. Olen aina ollut pieni ikäisekseni.”

”No, saksan kielesi on ainakin täydellistä”, minä sanoin, ja hän kertoi ylpeänä puhuvansa myös ranskaa, slovakkia ja puolaa. Kun hän oli tarpeeksi hyvässä kunnossa, autoin hänet jaloilleen ja huolestuneen äitinsä syliin. Onnittelin itseäni tulkin löytämisestä ja jatkoin töitäni.

*

Kun tulokkaat oli käsitelty, saatoin heidät majapaikkoihinsa, mikä oli erityisen vaikeaa. Hyvän tunnelman ylläpitäminen vei kaikki voimavarani. Kun näin ihmisten ällistyneet naamansa heidän astuessaan hyisen kylmiin huoneisiin, joissa ei ollut sänkyjä, kerroin heille pirteästi: ”Päivän tai parin päästä tulee säkkejä, jotka voi täyttää oljilla patjoiksi.” Ikään kuin siinä olisi paljonkaan eroa tähän.

Tieto teki monet naiset hysteerisiksi. Kun he tajusivat saaneensa vain muutaman metrin lattiatilaa per henki ja että he makaisivat siellä kylki kyljessä kuin sillit ainoana mukavuutenaan makuualus-
tat, he alkoivat valittaa.

”Tämä ei ole oikein!”

”Ette voi olettaa, että me kaikki ahtaudumme tänne!”

”Tässä on nyt tapahtunut jokin kauhea erehdys.”

Zuzana teki kaikkensa ehtiäkseen kääntää puheet tarpeeksi nopeasti. Jopa hänen elegantti äitinsä räätälin ompelemassa asussaan

näytti olevan luhistumaisillaan nähdessään huoneen. Hän kalpeni tajutessaan, että kaikkien odotettiin asuvan, nukkuvan, peseytyvän ja riisuutuvan vieraiden ihmisten edessä.

Eräs mietтелиäs pieni poika mykistyi kakofoniasta ympärillään. Hän hieroi vakavana kummankin kenkensä kärjen pohkeisiinsa pyyhkiäkseen niistä pois kaikki hankausjäljet, katsoi minuun ja sanoi: ”Minähän tulen ihan likaiseksi lattialla.”

Kumarruin taputtamaan hänen päätään ja sanoin: ”Lupaan, että tällaista on vain vähän aikaa. Me teemme tästä paikasta puti-puthtaan ihan tuossa tuokiossa. Olehan nyt vain kiltti äidille.” Nostin erään taaperon syliini, puhalsin pilliini ja aloin paimentaa nuorimpia lapsia ulos leikkimään. Jätin äidit kokoamaan itseään, johdatin lapset lumiselle pihalle ja kysyin: ”Kuka osaa leikkiä mörköä? Se, joka jää kiinni viimeisenä, saa ylimääräisen lusikal-lisen hilloa.”